

Qui diu i qui calla

MÉSLLLIBRES

Chiara Valerio

Traducció de Sara Serrano

Les nenes van baixar del cotxe, es van posar a córrer i no es van acomiadar de nosaltres.

Aturada a la porta, la meva mare les va abraçar i em va somriure alçant el mentó com dient No pateixis.

En Luigi va engegar el motor abans que em pogués saber greu o em pogués penedir d'haver acceptat la invitació a un cap de setmana a l'illa de Ponza, en una casa des d'on es veia el port.

La travessia amb el ferri des de Formia va ser agradable i la tarda de divendres, calorosa. Una calor humida. De fet, dissabte i diumenge al matí, abans de sortir, l'aire era espès i semblava que hagués de ploure, però no va ploure. Vam passejar, vam menjar i ens vam banyar. En Luigi no, deia que l'aigua era freda. No era veritat. Senzillament, s'estimava més escoltar les converses de la gent assegut a les taules del bar del port.

Diumenge al vespre, després d'arribar a casa, vaig posar les nenes a dormir, vaig fullejar *Il Golfo*, el full ciclostilat de les dues parròquies, i em vaig fumar una cigarreta.

No em vaig assabentar de la mort de la Vittoria perquè abans d'anar a dormir no llegeixo les necrològiques ni els anuncis immobiliaris.

Dilluns al matí, a l'estudi, mentre intentava convèncer el ferreter i la seva dona que no presentessin una denúncia després que el fill menor d'edat hagués sortit malparat d'una baralla, la Cristina, la meva secretària, va entrar per avisar-me que una dona insistia a parlar amb mi per telèfon. Vaig demanar permís i em vaig aixecar per discreció. Era la Mara.

La Vittoria va morir ahir al matí, em va dir amb un to suau, tranquil, una trucada de cortesia. Sé que li agradaves, i que ella t'agradava a tu.

També va trucar a altres amics.

No vaig ser capaç de demanar res. Pensava en mi, viva, a Ponza, mentre la Vittoria moria a Scauri.

Un accident, va aclarir. Un accident a la banyera, va repetir amb la veu que s'afeblia síl·laba rere síl·laba. Li vaig assegurar que aniria a veure-la i ella, sense donar les gràcies, abans de penjar el telèfon, va dir És aquí, a casa, el funeral és demà passat.

Quan vaig tornar a la sala, vaig reprendre la conversa amb el ferreter i la seva dona amb la mirada fixa al pany de la porta, que apareixia de tant en tant entre els seus caps en moviment durant la recreació de la història. Ell gairebé cridava, semblava que se sentia malament perquè el fill havia rebut.

Lea, li va tirar una ampolla de cervesa i gràcies a Déu no va arribar-li al cap, l'hauria matat, el va tocar, ho entens? En Riccardo no és un covard, per això s'hi va apropar i li va donar un cop de puny i aquell el va esquivar i li va trencar el nas d'un cop de cap. No va ser un accident.

No va ser un accident, va repetir l'Anna, la mare. Aquesta mena de comportaments s'han de corregir mentre es pugui, va afegir girant-se d'improvís, i molesta, potser per intentar entendre què era el que jo mirava d'enfocar per darrere del seu cap.

Un accident a la banyera, pensava, i veia la Vittoria amb el seu posat despreocupat, els ulls ni foscos ni clars, un color dens, amb un vestit sense mànigues de lli blau. La veia caminar per la vorera, aturar-se davant dels aparadors i sacsejar el cap. Què sentia davant d'aquells objectes, no ho he sabut mai. Parlava, rient, de coses de les quals no es podia o no s'havia de riure. Les persones que es feien el salt. Que es feien les capelles mortuòries unifamiliars dalt del cementiri. Aquells que s'entrebancaven. Aquells en cadira de rodes encallats per les barreres arquitectòniques. T'ho pots creure? Barreres i prou, és clar.

Sabia com era la banyera on havia mort, havia estat molts cops a casa de la Vittoria, i era impossible no fixar-s'hi perquè la porta d'entrada, després d'un llarg passadís, s'obria justament al lavabo, al fons del qual, sota una finestra de vidres grocs i verds, hi havia la banyera. Els vidres de la finestra eren peces irregulars, quadrades i rectangulars, i el terra i el revestiment eren de rajoles negres que brillaven.

La casa es va arreglar a principis dels anys setanta, quan la Vittoria es va traslladar a viure a Scauri amb la Mara. Tots coneixíem la seva banyera, ens hi havíem fixat per aquelles rajoles negres. Si més no això és el que em va dir l'Enrico; li vaig demanar, qui sap per què, potser quan vam fer obres a casa. L'Enrico subministrava sanitaris i màjiques a tot el Sud Pontino fins a Fondi i és el tiet del meu marit. Estava segura que en aquella casa, pel que jo recordava, no hi havia viscut mai ningú.

Des que hi va arribar la Vittoria era sempre oberta, s'hi entrava pel jardí i ja des del pati s'hi respirava un aire alegre, persones que xerraven, gossos que s'empaitaven, gats que saltaven damunt les taules i s'esmolaven les ungles als arbres. Fins i tot hi havia un paó, en Patrick.

Sempre que hi havia anat l'havia trobat així, des del primer dia. Per a mi i per tothom, perquè, quan encara no havien acabat d'arreglar la casa, van fer una festa, l'aniversari de la Mara. Jo no hi era, m'ho van explicar. Tothom en va parlar.

Una casa una mica pretensiosa però decadent, una planta baixa i un primer pis, amb una entrada bonica, al carrer Romanelli, i un petit jardí que amb vint anys havia crescut ufanós. La Vittoria coneixia bé les herbes, llegia sobre jardins i caminava molt, podia arribar a peu fins al Redentore, on hi havia l'estàtua de Crist. Llegir sobre jardins, segons deien a la papereria on la Vittoria demanava els manuals, era una cosa molt particular. Particular vol dir estranya. A més, nosaltres teníem horts i parterres, els jardins eren a les cases dels senyors. O pertanyien a l'ajuntament. El de la vil·la del General Nobile era un jardí, i la Villa Comunale amb els cavallets darrere del quiosc de la gelateria Sayonara també en tenia un de públic.

Quan van arribar ningú va fer gaires preguntes, potser perquè ningú va entendre que es quedarien. La Vittoria va

començar a treballar en una farmàcia, la Mara va obrir una pensió i una perruqueria canina i felina quan encara ningú pensava en aquestes coses. Ni tan sols sé si era una activitat lícita o en quin règim legal es trobava, però molta gent hi anava per tafanejar i perquè a tothom, tard o d'hora, li va bé que algú es quedi uns dies un gos o un gat.

Així, per casualitat, hi vaig arribar jo també, el desembre de 1974.

Havia discutit amb la meva mare i no li volia demanar que es quedés la Madama, la meva gossa. La meva mare no acceptava que s'hagués acabat l'època en què els gats i els gossos o eren vagabunds als quals, de tant en tant, se'ls tirava una mica de menjar —però poc, calia evitar que s'hi acostumessin— i que s'arriscaven a acabar sota un cotxe un dia sí i l'altre també, o bé eren escombres o aixades animades, instruments de treball. Els gossos vigilaven, els gats caçaven rates, les gallines donaven ous, les vaques donaven llet i carn, el porc es matava un cop l'any i a mi em tocava rentar-ne els budells per fer-ne botifarres i llonganisses. La idea de l'animal de companyia no li feia gràcia. Si no parlava, quina companyia fa?, replicava la mare amb mala cara mentre escombrava el terra de la cuina. Jo mateixa, per a ella, era un instrument de treball, i com a dona, el bastó de la vellesa. Un bastó animat. Ni tan sols volia que acceptés la beca després de la universitat. Le', posa't a treballar que t'has de casar.

La meva mare hauria deixat la Madama tres dies tancada fora de casa. Jo no volia casar-me, volia continuar estudiant i fer una escapada de dos dies per trobar-me amb en Luigi, que havia anat a fer el servei militar, però no sabia on deixar el gos, per això l'Alba, la meva millor amiga, em va suggerir la pensió de la Mara. Ella no hi havia anat mai, tot i que n'hi havien parlat al tren de Roma. Així estàs

més tranquil·la, si no mentre estigués amb en Luigi estaràs pensant en la Madama. L'Alba sempre ha estat una dona pràctica.

En Luigi m'agradava, li deia a la Madama que era un llop fals, era oficial de complement de l'exèrcit en un lloc perdut de la província de Salern, la Fossa dei Serpenti.

El jardí de la casa on la Mara i la Vittoria vivien no era bonic com ara, l'espai encara no era una terrassa, no hi havia baranes, però es veia que algú hi pensava i que havia començat a tenir-ne cura dia rere dia. En pocs mesos tot s'havia tornat frondós. La pensió i la perruqueria no eren coses que estiguessin de moda, els veterinaris es dedicaven bàsicament a pollastres i ovelles, vaques i porcs, conills, si es donava el cas. Els conills són especialment delicats.

El Redentore, on la Vittoria va collir plantes i flors que després va trasplantar a nivell del mar, era un cim dels Auruncs, la muntanya de l'Altino: es deia així per l'estàtua de Crist que hi havia.

Que havien vingut per quedar-se es va saber perquè la propietària de la farmàcia, una senyora de Liorna molt distingida, es va assabentar per una amiga que la casa del carrer Romanelli la Vittoria no l'havia llogat, sinó comprat, i que la Mara no era la seva filla encara que hagués posat l'immoble a nom d'ella. Ho va explicar el notari un matí al bar Italia mentre comentava una altra situació, segons ell divertida, sobre una casa a la zona de Vindicio de la qual havia estat complicat trobar-ne ni que fos un hereu, una casa maca; al final, l'hereu hi havia renunciat a favor d'un amic del propietari. Quina mena d'amic, ningú no ho sabia. Potser per la paraula Vindicio, que de seguida es relacionava

amb la paraula Formia, que immediatament encenia al pit dels habitants de Scauri el patriotisme local contra el poble situat a menys de deu quilòmetres al nord, aquella informació tan sucosa, que la Mara no era la filla, no va fer circular xafarderies. Va quedar encoberta. Aigua que corre sota els peus dels ciutadans de Scauri com el riu Capo d'Acqua, que havia estat cobert i des del Parco delle Trote fins al mar només es veia en alguns trams petits. I en aquells trams petits els nens agafaven capgrossos i els tancaven en pots de conserva. Els capgrossos, de tant en tant, eren alliberats al rierol i esdevenien granotes, tot i que en la majoria de casos, morien.

El dia de la Madama, en veure'm fora del reixat amb un gos vell, una dona de cabells foscos fins a les espatlles se'm va acostar somrient. Fent un moviment decidit amb el cap, ràpid, es va alliberar l'ull dret d'un ble de cabells. Tenia els ulls foscos però plens de llum, portava un barret vell de palla, uns pantalons frescos i una samarreta blanca de ratlles, i duia unes tises de jardiner a la mà. La meva mare també treballava la terra i era elegant a la seva manera, però la Vittoria semblava que hagués sortit de les pàgines de la revista *Oggi*, on de tant en tant llegia reportatges sobre la dinastia Savoia a l'exili. Semblava una princesa àrab en una finca toscana, però darrere d'ella només hi havia una casa malmesa, un jardí desordenat i quatre parets esquerdades. La casa havia estat de la família Nocella, que fins a la tragèdia del cavall posseïen totes les propietats des del carrer Appia fins a l'estació de tren.

Em preguntava si seria possible deixar-li el gos un parell de dies, i quant val. Li vaig dir així mateix, sense ni un bon dia de cordialitat.

La Vittoria, encara somrient, em va respondre De moment, passi i acomodi's, vol un got d'aigua, un cafè, un refresc de tamarinde?

Sense esperar la resposta em va posar una mà al braç, després es va encaminar cap a l'entrada, va abandonar les tisores de jardiner en una tauleta de ferro i es va treure el barret mentre entrava a la casa. Portava un pentinat formal però escabellat. Al pati, una tauleta amb dues cadires. Des de la porta es va girar, com per mirar-me bé, va inclinar el cap, jo vaig evitar la seva mirada, em vaig posar vermella, em vaig mirar la samarreta per veure si estava tacada.

Uns minuts més tard, va sortir acompanyada de dues noies, es va tornar a posar el barret i em va fer un gest de cortesia, amb les tisores a la mà, tocant l'ala del barret, i va tornar allà on l'havia trobat. Hi havia alguna cosa marcial en ella. Una cortesia marcial i un aire ondós, mogut, un capità de vaixell.

El meu avi es tocava el volant del barret en senyal de respecte o comiat. En Luigi, després de la jura, em va enviar una foto amb l'uniforme d'oficial, el barret amb visera, es veia que tenia els ulls clars encara que la imatge fos en blanc i negre. Els ulls clars sempre m'han agradat. Crec que la primera cosa que vaig estimar d'en Luigi va ser el blau-verd dels seus ulls. El barret se'l treuen els homes.

Coneixia una de les dues noies: la Filomena havia estat companya meva d'escola, era la filla de l'enterramorts. En veure'm, no va fer cap gest amable, però també és veritat que no havíem tornat a coincidir. L'altra no l'havia vist mai, semblava una nina. Els cabells rossos recollits amb trenes tan llargues que li feien dues voltes al cap. Portava uns texans de pota ampla, descolorits, una camisa estampada i

unes ulleres de pasta, rectangulars. Era guapa. Va acostar les mans al morro de la Madama.

Hola, soc la Mara, és bona aquesta senyora?, em va dir.

Sí, és bona, però és una mica esbojarrada, vaig respondre apressada per dirigir-me a la Filomena, que feia veure que no em coneixia, o això em semblava.

Soc la Lea, te'n recordes?

Sí, sí, anàvem juntes a escola, però tu eres llesta, Le', no t'he tornat a veure a baix a la platja. Va esclatar a riure.

Em vaig traslladar a la zona del moll amb el meu germà gran.

Però no t'he vist ni de passada.

Potser pels horaris. Vaig fer la secundària a Formia, la universitat a Nàpols, entre autobusos, trens, estudiar i ajudar la meva mare a casa, en fi.

Ja t'ho he dit que eres llesta, Le', i ara què fas?

M'estic preparant l'examen d'Estat.

Mare de Déu, ja t'has llicenciat i no et cases?

No sé per què, abans de respondre vaig mirar la Vittoria, que es va distreure de les fulles i em va mirar encuriosida. Tenia les mans alçades, amb una aguantava un ram, amb l'altra podava. Les roses enfiladisses, va dir alçant la veu, són resistents, però se'ls ha de donar una direcció, si no es converteixen en matolls.

Sí, Filomena, tinc parella, però no tinc pressa per casar-me, de moment vaig i vinc de Roma, m'han donat una beca a la Universitat Pro Deo.

Vaig abaixar els ulls i vaig trobar-me els de la Madama, que amb la llengua fora em mirava per demanar permís per allunyar-se. Em mirava a mi i després es mirava un gos que jeia a sota d'un arbre, així tres o quatre vegades.

Són tres-centes lires al dia, va dir la Mara, allotjament, menjar i perruqueria, si vols pots deixar-la ara, no sembla

que se'n vulgui anar, i va riure, però no de manera grolle-
ra com la Filomena, cristal·lina. El rierol del Parco delle
Trote, dalt del Monte d'Oro, quan els peixos saltaven. La
cria de peixos d'aigua dolça en un lloc de mar. També hi
havia una piscina amb tobogans. I un bar restaurant.

Tres-centes lires no eren poca cosa, però m'ho podia
permetre i volia demostrar a la meva mare que era inde-
pendent, com a mínim econòmicament, i també voliafer-li
la guitza.

Els peixos d'una bassa també salten, em va dir en Luigi
el dia abans de marxar a fer el servei militar. Després em va
fer un petó. I el seu bigoti no em va molestar. A la piscina
del Parco delle Torre hi havia hagut un accident. Un noi
va quedar paralític. A l'hivern les piscines són buides. Els
matolls són lletjos?

El motiu pel qual els Nocella van perdre les terres i les cases
també va ser un accident. El cavall va gitar i va matar el
patriarca, la dona es va quedar sola amb set fills i va haver
de vendre-s'ho tot a poc a poc. Encara sort que s'ho podien
vendre, hi ha gent que ni això, comentaven més avall, a les
cases de pescadors, prop de l'escullera. Hi ha gent que s'ha
de vendre ella mateixa i no en té ni per viure.

Un accident a la banyera, sentia dins meu, com d'una ràdio
que algú havia oblidat encesa, mentre esperava que arribés
el meu torn per demanar la pizza al Lu Rusticone. Els di-
lluns menjàvem pizza per sopar. Un accident a la banyera,
repetien pel carrer.

Senyora Russo, s'ha assabentat del que li ha passat a la
Vittoria?, un accident a la banyera.

La Carmela, que treballava a Ernesto Bruno, la merceria de davant del Lu Rusticone, em mirava encuriosida, però jo no tenia res a explicar-li més enllà de la trucada que havia rebut al matí. Sí, un accident a la banyera, em vaig sentir repetir a mi mateixa, i després vaig continuar parlant.

M'ha trucat la Mara aquest matí per dir-m'ho, ahir era fora, el funeral és dimecres.

Pensi, advocada, que jo me la vaig trobar ahir al matí, al mar, i com sempre la Vittoria es va tirar a l'aigua i va nedar més de mitja hora, devien ser les set o quarts de vuit, pensi, advocada, que en un moment donat vaig pensar que s'havia ofegat, coi, no tornava, però després la vaig veure, passada la boia, i va aixecar un braç i tot, i quan va arribar em va dir que s'havia parat a les roques de la Madonnina per veure l'illa d'Ischia.

Diumenge al matí es veia Ischia?

I Mondragone i Ponza, era clar, una lupa.

I després?

Després, res, advocada, vam fer un cafè a Lo Scoglio, vam esperar que se'ns eixuguessin una mica els cabells, estava contenta, divertida, com sempre, em va dir Saps, Carmela, tots els dies haurien de ser com aquest. Què vols dir?, li vaig demanar, perquè només vam parlar de la baralla amb les ampolles de la nit anterior, però no em va contestar, es va treure les sabates, potser hi tenia una mica de sorra, les va espolsar a les potes de la taula i hi va deixar els diners del cafè. I en lloc del mar, advocada, va i s'ofega a la seva banyera. Sap alguna cosa d'aquells que es van pegar?

Sí, van venir els pares d'en Riccardo per posar una denúncia, en Riccardo té el nas trencat.

Volen diners, advocada, aquest Riccardo no té re al cap. Perdoni, Carmela, és el meu torn i les nenes m'esperen.

Perdoni vostè, advocada, bon vespre i records al professor. El fill del ferreter té les mans molt llargues, recordi l'embolic de Pasqua, advocada.

Tots els dies haurien de ser com aquest, em repetia, pensant, Com aquest? Què volia dir la Vittoria? En Luigi, que semblava que no s'interessava per la vida del poble però ho sabia tot, em va dir que la Mara no era a casa diumenge quan la Vittoria va tornar, va anar a passejar els dos gossos alans del regidor Comi. La Mara va arribar fins a Spigno a peu passant per Santa Maria i després, cansada, va fer autostop i va tornar amb un dels de la botiga de bombones que hi ha al final de la pujada. Quan va entrar al lavabo per rentar-se les mans, va trobar la Vittoria sota la superfície de l'aigua, no es veia des del passadís, m'entens?, però no va cridar, la va incorporar i li va fer un petó.

Perdona, com ho saps?

Tots dos ens vam girar per assegurar-nos que les nenes, que ho escoltaven i ho repetien tot, estiguessin distretes de debò amb la pizza.

Perdona, Luigi, com ho saps?

Per la Franca, ja saps que els diumenges, sortint de missa d'onze, passa per casa seva a fer la neteja. Acabava de deixar la bossa a l'entrada i ho va veure tot, s'hi va apropar i, quan va veure el que havia passat, es va posar a cridar. Aleshores van trucar a l'ambulància, no cal dir que no hi va haver res a fer.

Però com pot ser?

Es va ofegar a la banyera.

Li han fet l'autòpsia?

Sí, en Tommaso li ha fet i li ha trobat aigua als pulmons.

Com és possible?

Lea, no ho sé, és una desgràcia. La Franca ha jurat que des de l'entrada, amb la porta del lavabo que emmarcava l'escena, semblava el petó de Blancaneu i del príncep, ja saps que té els nets petits i que ara només mira dibuixos animats.

Les nenes es van menjar la pizza sencera mentre miraven *L'aprenenta de bruixa*. No es van rentar les mans. Les ditades petites i greixoses marcades al sofà de pell tenien gust d'una pizza que no em vaig menjar. Des que havia arribat el vídeo, les peticions de joguines s'havien convertit en peticions de videocasset. En Luigi tenia la capacitat de comprar jocs per a ell que les nenes percebien com a jocs per a elles. Els científics fan vida de nens. Col·leccionàvem les videocassetes que venien amb *L'Unità* i la *Repubblica*. Pel·lícules clàssiques. Pel·lícules de l'oest. Més tard, tancada al lavabo mentre fumava, mirava la banyera. Asseguda a la vora, n'escrutava el fons com si em pogués revelar el que li havia passat a la Vittoria. Com s'ho fa una nedadora experta, una que es banya al mar tant a l'hivern com a l'estiu, per morir ofegada a la banyera de casa seva? Un accident, senyora. Una desgràcia, Lea. Tots els dies haurien de ser com aquest.

Vaig obrir *Il Golfo* del dia anterior buscant allò que hauria hagut de veure i que no havia vist. Vaig llegir La nostra amiga Vittoria ha tingut un accident a casa seva. Potser una caiguda, potser una desgràcia. La plorem plegats ara i per sempre. La desgràcia, una altra vegada.

Els peixos grocs antilliscants haurien protegit les nenes?